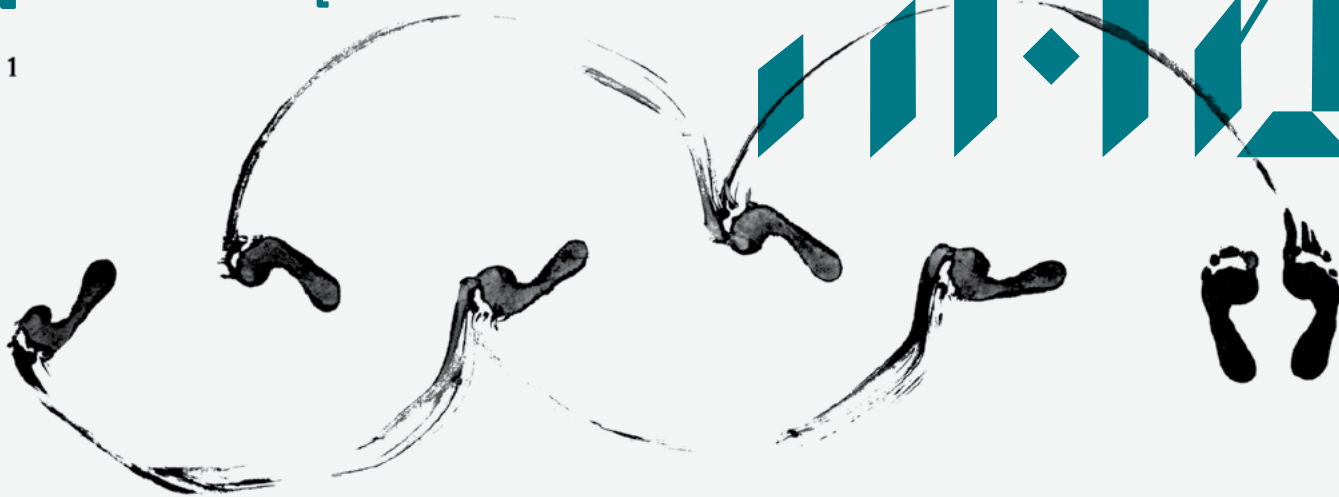
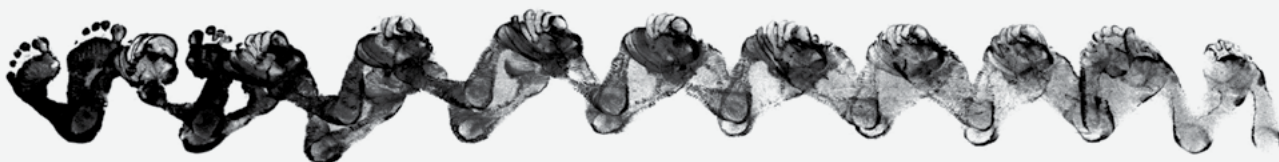

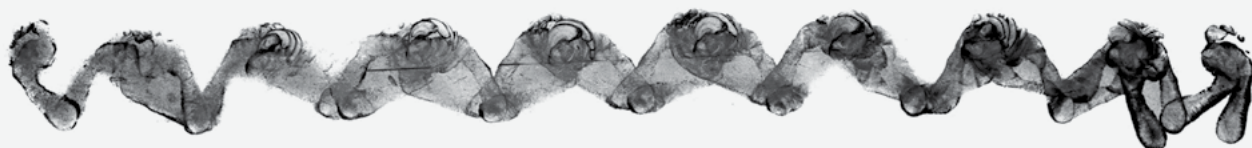
1

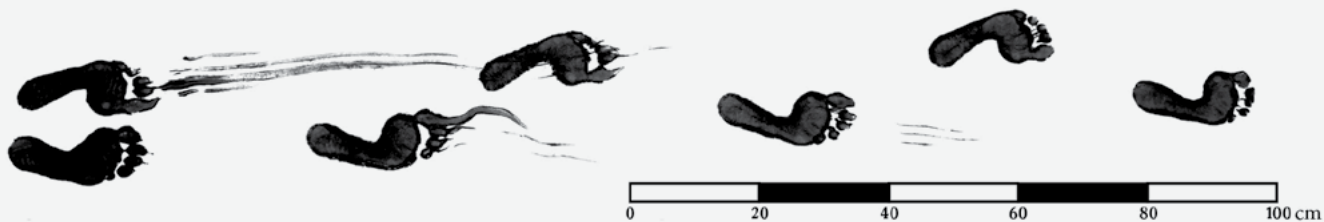
2

3

4

1

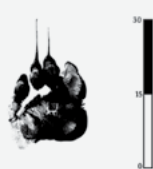
2

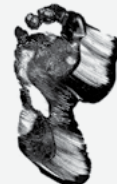
3

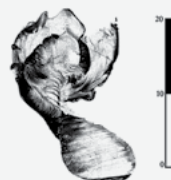
4

5

6

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

בית הספר ג'ק. נחף ומרטון מגדל
ללימודים מתקדמים במדעי הרוח

מוזה

כתב עת ללימודים מתקדמים במדעי הרוח

.....

עורך אורח **גדעון טיקוצקי**

עורכת אחראית **אריקה מחיה**

מערכת מוזה **עמי אסיאג, עומר ולדמן, נתן עברון, עינה ששון**

גיליון 6: הארכיון

סתיו 2023

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

בית ספר לך, ג'וזף מורטון מנדל
ללימודים מתקדמים במדעי הרוח

עיצוב גרפי | אוהד חדד

עריכת לשון | עומר ולדמן

עריכת לשון באנגלית | לי צ'יפמן

על הכריכה | פרטים מתוך "ארכיון העקבות" של עמרי גנשורא (2023)

מוזה הוא כתב עת אקדמי מוערך (שפיט), מופך במועצה להשכלה גבוהה, היוצא אחת לשנה מטעם בית ספר מנדל ללימודים מתקדמים במדעי הרוח, האוניברסיטה העברית בירושלים

המאמרים המתפרסמים בכתב העת עוברים הליך שיפוט ומבוססים על כללי המחקר האקדמי

muza.journal@mail.huji.ac.il

mandelschool.huji.ac.il/כתב-העת-מוזה

בהוצאת מערכת מוזה, בית ספר ג'ק, ג'וזף ומורטון מנדל
ללימודים מתקדמים במדעי הרוח | האוניברסיטה העברית בירושלים

Creative Commons (CC BY – SA 4.0) 2023 ♦ ברישיון ♦ ISSN: 2617-1708

תוכן העניינים

	רשימת המשתתפים והמשתתפות בגיליון	4
גדעון טיקוצקי	ארכיון זה שאינו אחד דבר העורך	5
עומר ולדמן	זמן משוחח עם זמן: שיחה עם הלית ישורון על הארכיון של אביה, אבות ישורון	8
שני פוקר	הפיוט כמצע ליצירה עממית: הרחבות מאוחרות לפיוט "שְׁעָרֶיךָ בְּדַפְקֵי יְהוָה פְּתֹחָה" של שלמה אבן גבירול	26
נוית בראל	פניות גנוזות של דליה רביקוביץ אל המתים, אל הכתובים ואל החיים	42
עמרי גנשרוא	בעקבות הארכיון: על תיעוד מחול דרך כפות הרגליים	64
דורי בן אלון	להפוך לנראים: ארכיון נגד איקונוקלסטי של מבקשי המקלט בישראל	75
דותן ברום	איפה נהיה כשהם יבואו? ארכיונים קהילתיים, שיטור ופוליטיקה קווירית של נראות	89
	תקצירים באנגלית	99

רשימת המשתתפים והמשתתפות בגיליון

.....

גדעון טיקוצקי, פרופסור בחוג לספרות עברית,
האוניברסיטה העברית בירושלים

עומר ולדמן, תלמיד לתואר דוקטור,
החוג ללשון העברית, האוניברסיטה העברית בירושלים

שני פוקר, תלמידה לתואר מוסמך,
החוג לספרות, אוניברסיטת תל אביב

נוית בראל, דוקטור לספרות,
בית הספר למדעי התרבות, אוניברסיטת תל אביב

עמרי גנשורא, תלמידה לתואר מוסמך,
החוג לבלשנות, האוניברסיטה העברית בירושלים

דורי בן אלון, מוסמכת התכנית הבינתחומית באמנויות,
אוניברסיטת תל אביב

דותן ברום, תלמיד לתואר דוקטור,
בית הספר להיסטוריה, אוניברסיטת תל אביב

ארכיון זה שאינו אחד

דבר העורך

גדעון טיקוצקי

הארכיון הוא נייר לקמוס לשינויים שחלו בחשיבה הביקורתית במאה האחרונה. מנמל הבית של המחקר ההיסטורי והביוגרפי הקלאסי ושל גישות פילולוגיות-גנטיות (לשון גנזיס, התחקות על היווצרות היצירה) הפך הארכיון מטפורה לתת-מודע, למודחק ולמצונזר של התרבות ושל הפרט – בעיקר מאז חיבורו של ז'אק דרידה **מחלת ארכיב** (1995). בהמשך נתפס הארכיון כחלופה פוסט-מודרנית במורכבותה וברב-ממדיותה לסדר ולקאנון של המודרנה. בעוד הארכיון הצטייר במשך מאות בשנים כגוף ידע ניטרלי ואוטנטי, הרי הפוסט-מודרניזם ערער תפיסה זו והציג את הארכיון כאתר של כוח שרוחשות בו אידיאולוגיות המבנות את הזיכרון, ולא פחות מכך – את השכחה. האקלים הפוסט-פוסט-מודרני, לעומת זאת, מעודד במובנים רבים את השיבה אל הארכיון: דומה שבתנועת המטוטלת המתמדת בין טקסט לקונטקסט קרובה כעת הכף – אשר נטתה עד העשורים האחרונים אל התאוריה – דווקא אל הארכיון, שקודם לכן נדחק ונדחה מפניה.

זהו אפוא עידן הארכיון: לא רק במחקר האקדמי, הרוותם כעת את החדש ואת הטכנולוגי ביותר – את מדעי הרוח הדיגיטליים על כליהם החישוביים – אל הגוף המסורתי והשמרני ביסודו של הארכיון, אלא גם בחיינו. כמויות המידע שכל אחד מאיתנו יוצר בחיי היומיום, בתקשורת הבין-אישית, בעבודה וברשתות החברתיות; כמויות המידע שאנו כחוקרים וכחוקרות צוברים במחשבינו, שנמצאות בהישג ידינו – עצומות וניתנות לשימור בנקל. את מקום הנייר ותוכנו החד-פעמי, מייצגו המובהק של הארכיון הקלאסי, החליפו העקבות הדיגיטליות שאנו מותירים אחרינו בכל מקום. ואלו מצטברות, בודעין או שלא בודעין, ומתעדות את הסובייקטיביות שלנו בדרכים מפתיעות עד כדי חשש. הארכיון מצטייר לפתע כחרב פיפיות או כגולם העלול לקום על יוצרו.

גיליון זה נסב על אותה שניות ממש. הוא ארוג שתי וערב בשלוש שכבות: הראשונה – מחקר ספרותי והיסטורי לעומת עיון חברתי ופוליטי; השנייה – המאמר האקדמי לעומת המסה והריאיון; והשלישית – משיכה אל הארכיון לעומת רתיעה ממנו.

הגיליון נפתח בשיחה שקיים עומר ולדמן עם הלית ישורון על ארכיונו של אביה, המשורר אבות ישורון. השיחה היא הזמנה להתוודע לא רק אל עולמם של שני יוצרים מוערכים, האב ובתו, אלא גם לחשיבה על מקומו של העיזבון הספרותי בשחזור הפואטיקה והאתיקה של האומן – מורשת הרומנטיקה. הרתיעה מן הארכיון והמשיכה אליו באות כאן לידי ביטוי בהחלטה יוצאת הדופן של הלית ישורון לסדר ולקטלג בעצמה את ארכיונו העגף של אביה, ובהמשך גם לפרסם מבחר מן הטקסטים הגנוזים – החלטה הנדמית כשבירת טאבו ארכיוני-ספרותי-משפחתי, אולם מתגלה בריאיון כמחויבת המציאות. שאלות של זיכרון ושל נכחה, של סוכנות-זיכרון ושל השכחה, מלוות את שיחתם של השניים, וזו נעה כל העת על התפר שבין המשפחה לבין התרבות, בין האדם הפרטי לבין היוצר, בין האב לבין אבות. עומר ולדמן כותב דוקטורט על יצירת ישורון ובקיא בה לפני ולפנים. הוא מאתגר את הלית בשאלותיו, והיא מצידה ובעקבותיו מערערת שורה של הנחות יסוד על אודות ארכיונו של אדם יוצר ואולי גם על יחסי בת ואביה. בשיחתם מעודדים אותנו השניים לנטוש, דרך המקרה הפרטי של ארכיון אבות ישורון, את התפיסות הרומנטיות בדבר האמת המוחלטת והילת הטקסט המקורי, ה"אאורה", הגלומות כביכול בארכיון.

שני פוקר, במאמר הבא לאחר הריאיון, חוזרת אל הארכיון כעדות היסטורית-פילולוגית בעודה מציגה את הקשיים הגלומים בתפיסה זו. ברוח "הפילולוגיה החדשה" ותורת ההתקבלות של אסכולת קונסטנץ (וולפגנג איזר, ה"ר יאוס) היא בוחנת פיוט של שלמה אבן גבירול, משורר "תור הזהב" באנדלוס, לאור הרחבותיו ועיבודיו שהם פועל יוצא מהעתקת היצירה ומביצועה בקהילות ובתקופות שונות. במקום לקדש את המקור ולחתור אל נוסח האב ואל ה-Urtext, כבמחקר הארכיוני-הפילולוגי השגור, פוקר מפנה את מבטה אל ההרחבות ואל העיבודים כייצוגים תרבותיים וסוציולוגיים בעלי ערך עצמאי. במקום קולו היחיד והסמכותי של היוצר הקאנוני ביצירה האחת, פוקר משמיעה את הפוליפוניה העולה מתוך ההרחבות והעיבודים. היא לומדת מהם על הדרכים שבהן הקהלה התאים את היצירה לצרכיו המשתנים ולביצוע על פה, עד כדי שינוי אופייה הראשוני.

מאמרה של נוי בראל, המופיע בהמשך, מבליט את הקול הנשי הטמון בארכיון. בראל בוחנת שירים גנוזים של דליה רביקוביץ מצעירותה על רקע שיריה שפורסמו ומראה כיצד הסמוי מאיר את הגלוי. המאמר מותח סליל כפול: באחד מצטיירים יחסים אינטרטקסטואליים מורכבים בין שיריה הגנוזים של רביקוביץ ליוצרות מרכזיות אחרות, המשוררות רחל ולאה גולדברג, בין השאר בתיווך דמויות ותמות מקראיות; ובסליל השני נשזרים יחסים אינטרה-טקסטואליים בין יצירות שונות של רביקוביץ. הסליל הכפול מקשר בין המתים לחיים ובין העבר, על האופק המיתי שנחתם בו, להווה, שככל הווה מודרנית יש בו מן הפגום ומן המשובש. הארכיון משמש במאמר בתפקידו הסוציו-פסיכולוגי והפואטי ה"קלאסי" בחקר הספרות: תווך שנמצא מאחורי המראָה ובזכות כך מדובב באופן משוכלל ומורכב את שנשקף בה למראית עין.

כגשר בין מדור הספרות לבין מדור החברה שבגיליון עומדת מסתה של הרקדנית והבלשנית עמרי גנשורא המציגה ארכיון שיצרה בעצמה. עמרי ביקשה לתעד את תנועות המחול שיצרה ולשם כך בנתה ארכיון הממין את הטביעות של כפות רגליה. המסה עורכת פרובלמטיזציה

ודה־אוטומטיזציה לפעולות בסיסיות בעבודת הארכיון: האיסוף, התייעוד והקטלוג. ביסודה נוגעת המסה בתשוקה הפרדוקסלית, הנצחית, של האומנות: החתירה להנציח את החולף על ידי הקפאתו במדיום כזה או אחר – בלי להצמיתו. "אגדה עתיקה מספרת: יום אחד ראה עלם את צל אהובתו על הכותל. נטל גיר ורשם קווים על פי הצל, וכך נולדה האָמנות" (לאה גולדברג, חתימת **לוח האוהבים**).

לאחר מסתה של גנשרוא נפתח המדור החברתי־הפוליטי שבגליון, שבו מאמר אחד ומסה אחת. המאמר מאת דורי בן אלון סוקר "ארכיון־נגד" שאסף מידע על מבקשי מקלט בישראל. בניגוד למאגרים ממשלתיים האוגרים מידע על נתינים זרים (בייחוד מבקשי מקלט) כחלק מבקרת האוכלוסין, הארכיון הנדון תיעד מ־2018 כאלף שוהים זרים כדי לספר את סיפוריהם, להנציח את חייהם בארץ ולהנכיחם במרחב הציבורי בשעה שנכלאו במתקני מעצר ערב גירושם למדינה שלישית. מאמצעי שליטה ומשטור טכנולוגי ומנוכר נעשה התייעוד הארכיוני לדרך של התנגדות, להשבת האנושיות.

המסה החותמת את הכרך נושאת עיניה אל עתיד קודה. דותן ברום מציג את ארכיון הקהילה הלטהב־קית־ועוד בארץ, את צמיחתו מתוך "רשימות ורודות" משטרותיות ולעומתן. הוא מעלה שאלה טורדת מנוחה: כיום הארכיון מספר סיפור הצלחה של קהילה מודרת, אשר זכתה להכרה ולהתקבלות, אולם מה יקרה במציאות של שלטון אנטי־קווירי – האם ארכיון זה לא יפליל את כל מי שמתועד בו, וכיצד למנוע מראש אפשרות כזאת? מה שנדמָה היפותטי לגמרי בשעה שהמסה התקבלה לפרסום נעשה לדאבון הלב אקטואלי ואולי אף אופרטיבי מיום ליום.

בספרו על הולדת הארכיון (*Die Geburt des Archivs: Eine Wissensgeschichte*) מצטט מרקוס פרידריך את קביעתו של הבישוף האיטלקי בן המאה ה־17 אלברטינו באריסוני (Barisoni): "ללא ארכיונים היו ממלכות ורפובליקות חסרות 'צורה'". באריסוני פיון לכך שבזמנו הארכיון היה המקום שבו הופקדו ספרי החוקים, יסוד סמכותו של השליט. ללא שימורם הפיזי של ספרים אלה בארכיון, לא היה אפשר לדעת מהו החוק, קל וחומר לאכוף אותו. באריסוני אף טען שצמיחת הממלכות והרפובליקות קשורה קשר הדוק בהיווצרות מוסד הארכיון ולהפך, מכיוון שלא יכלו להתקיים אלה בלי אלה: הארכיון הבטיח את המשכיות המסגרת השלטונית והאדמיניסטרטיבית, והידע שהיה טמון בו היה אחד מסודות העוצמה של השליט, כל שליט, כפי שגם לייבניץ הצביע בחיבורו על הארכיון משנת 1680. כך נקשר הארכיון גם בהיווצרות המדינה בראשית העת החדשה, כצומת שהתנקזו אליו ממשל, בירוקרטיה וחוק. בסיום קריאת הגיליון הנוכחי אפשר לקרוא את דברי באריסוני, "ללא ארכיונים היו ממלכות ורפובליקות חסרות 'צורה'", בשתי קריאות סותרות. פרשנות פסימית תגרוס: הארכיון עשוי להירתם על נקלה לטובת הריבון ולכן הוא הָרָה סכנה, ודאי בעידננו הטכנולוגי. ואילו פרשנות אופטימית תטען: הארכיון, בְּרִיבוי שהוא תחבירו הבסיסי, בשפע ההיסטוריות החלופיות הטמון בו, הוא כוח מְחִיה; בלי שא־רוח שהוא מזין, בין השאר במחקר האקדמי ובחשיבה הביקורתית – גם כאן – אין תוחלת לחברה ולמדינה, אין להן "צורה". ריבוי לעומת ריבון, ארכיון לעומת ארכיון: הבחירה בידינו.

Muza מוזזה

Journal for Advanced Studies in the Humanities

.....

Guest Editor **Giddon Ticotsky**

Lead Editor **Erika Mejia**

Editors **Ami Asyag, Omer Waldman, Natan Evron, Ayana Sassoon**

Volume 6: The Archive

Fall 2023

Graphic Design | **Ohad Hadad**

Language Editing | **Omer Waldman**

English Language Editing | **Lee Chipman**

Cover | Details from "The Trace Archive" by Omri Ganchrow (2023)

Muza is a scholarly peer-reviewed journal recognized by the Israeli Council for Higher Education. It is published annually on behalf of the Mandel School for Advanced Studies in the Humanities at the Hebrew University of Jerusalem

The research articles published in the journal undergo rigorous peer-review and adhere to the rules and principles of academic research

muza.journal@mail.huji.ac.il

mandelschool.huji.ac.il/כתב-העת-מוזזה

Published by **Muza Magazine, Jack, Joseph and Morton Mandel School for Advanced Studies in the Humanities | The Hebrew University of Jerusalem**

ISSN: 2617-1708 ♦ Licensed ♦ Creative Commons ([CC BY – SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)) 2023